

1. KOP VAN NOORD-HOLLAND

Door een waterverbinding te creëren tussen het zoete IJsselmeer en de zoute Waddenzee ontstaat voor de ecologie een duidelijke meerwaarde. Bovendien verbetert de waterhuishouding voor de landbouw en wordt er ingespeeld op de behoeften van de visserij. PRW heeft in de beginfase het plan ontwikkeld en verbindingen gelegd tussen partijen. Provincie en Hoogheemraadschap willen dit proces verder trekken, PRW ondersteunt nog daar waar nodig.

2. KOKKELKWEK TEXEL

Zilte teelt biedt kansen voor binnendijkse kokkelweek. Deze kokkelweek maakt het mogelijk om op een rendabele wijze de binnendijkse natuur te versterken. PRW wil dat stimuleren. Daarbij houdt PRW aandacht voor de belangen en kansen die deze ontwikkeling biedt voor de kokkelvisserij en de natuur op de Waddenzee zelf.

3. ZILTE TEELT TEXEL

Langs een groot deel van de Waddenkust treedt toenemende verzilting van landbouwgrond op. Bij het Zilt Proefbedrijf op Texel wordt uitgeprobeerd welke landbouwrasen bestand zijn tegen zout, zoals aardappelen en wortels. Indien binnendijkse zilte teelt lukt, geeft dit extra kansen voor zoet-zout overgangen langs de Waddenkust. PRW kan een rol spelen in het vertalen van resultaten naar andere locaties langs de Waddenzee.

4. VOGELSAND

Voor de haven van Den Oever ligt een golfbreker, waar zich broedvogels op gevestigd hebben (nu vooral lepelaars). De Vogelbescherming heeft, samen met andere natuurbeschermingsorganisaties, een uitbreidingsplan opgesteld, waardoor het voor meer broedvogelsoorten geschikt wordt.

5. DE VISMIGRATIERIVIER DOOR DE AFSLUITDIJK

De Vismigratierivier is een opening in de Afsluitdijk waar trekvisen doorheen kunnen zwemmen om vanuit de Waddenzee het IJsselmeer te bereiken en andersom. Sommige trekvisen hebben namelijk zoet- én zoutwater nodig voor hun levenscyclus. Door steeds meer dammen, dijken en sluisen hebben veel trekvisen het moeilijk. Het initiatiefnemerschap ligt bij een brede coalitie, verenigd in De Nieuwe Afsluitdijk (DNA). PRW ondersteunt dit proces.

6. NATUURAMBITIE AFSLUITDIJK

Het programma De Nieuwe Afsluitdijk heeft, naast de Vismigratierivier, de ambitie om meer natuurwaarden op en bij de Afsluitdijk te creëren. Dat kan door maatregelen in de bekleding, de inrichting van de dijk zelf en onder water langs de dijk. PRW ondersteunt De Nieuwe Afsluitdijk bij de planontwikkeling en het creëren van draagvlak.

7. POLDER ZURICH

De polder bij Zurich wordt nu gebruikt voor het weiden van vee en is een foerageer- en rustgebied voor vogels. De locatie bij de Afsluitdijk biedt kansen voor een zoet-zout overgang. Daarmee kan worden aangesloten op recreatieve ontwikkelingen in deze kustzone. Ook zilte teelt is een optie. In een eerder stadium is er al een plan ontwikkeld, maar deze is niet tot uitvoering gekomen. PRW wil dit weer vlot trekken.

8. OEVERZONE TERSCHELLING

Diverse eilander partijen streven naar het herstel van een kwelder aan de zuidkant van Terschelling. PRW coördineert het project en wil het daarbij zo vormgeven dat meerwaarde ontstaat op het gebied van cultuurhistorie, beleving en natuur. In het kader van Leeuwarden Culturele Hoofdstad 2018 is aansluiting gevonden bij het project Sense of Place. De strakke lijnen zijn namelijk geïnspireerd op het werk van kunstenaar Piet Mondriaan.

9. HALLUMERRYT (VIJFHUIZEN)

Dit project van Wetterskip Fryslan en It Fryske Gea bestaat uit twee hoofonderdelen: een nieuw gemaal en herinrichting van de kwelder. Het nieuwe gemaal bij 'Vijfhuizen' krijgt een vispassage waar vissen het hele jaar doorheen kunnen zwemmen. In het kweldergebied (Noarderleech) moet een geleidelijke zoet-zoutovergang komen. Ook de afwatering en de kustveiligheid verbeteren. PRW is bij het project betrokken voor de uitwerking van de monitoring.

10. AMELANDER ENTREE

Ameland is in 2015 gestart met de upgradage en herinrichting van de veerдам en passantenhaven. Dat moet de water- en verkeersveiligheid verbeteren. Tegelijkertijd wordt de buitendijkse natuurontwikkeling gecombineerd met binnendijkse natuur en toeristische-, recreatieve- en educatieve functies. De flora en fauna profiteren daarvan, maar ook inwoners en gasten. PRW ondersteunt de planontwikkeling en het zoeken naar financiering.

11. HOLWERD AAN ZEE

Holwerd aan Zee is een burgerinitiatief. Kern is een doorgang in de zeedijk, met aan de binnenkant een spoelmeer dat in verbinding staat met de Friese boezem. Dit spoelmeer kan mogelijk het baggerbezwaar voor de vaargeul naar Ameland verminderen. Verder biedt het kansen voor natuur en recreatie. Er loopt een MIRT-onderzoek voor het project. PRW verkent de mogelijkheden, in samenspraak met andere betrokken partijen.

12. DE LAUWERSKUST

De "Lauwerskust" is een verkenning naar de mogelijkheden om het Lauwersmeer sterker met de Waddenzee te verbinden, de waterveiligheid te vergroten en duurzame regionale getijdenenergie te gaan produceren. De natuur en het landschap van Lauwersmeer kunnen zodoende weer een inherent onderdeel worden van de Waddenkust. Dat biedt ook kansen voor toerisme. PRW werkt samen met andere partijen aan de concretisering van het initiatief.

13. KERVEN IN DUINEN OP DE EILANDEN

Op alle Waddeneilanden ligt een stuifdijk aan de Noordzeekust. Daardoor wordt de verstuivingsdynamiek belemmerd. Op Schiermonnikoog voert PRW verkenningen uit naar zogenaamde kerven in de stuifdijk, zodat verstuiving mogelijk wordt. Het idee is dat de kustveiligheid toeneemt doordat er achter de duin meer zand komt. Ook de biodiversiteit neemt toe. PRW kan een rol spelen bij het proces voor de aanleg van kerven op de andere eilanden.

14. GEULMANAGEMENT

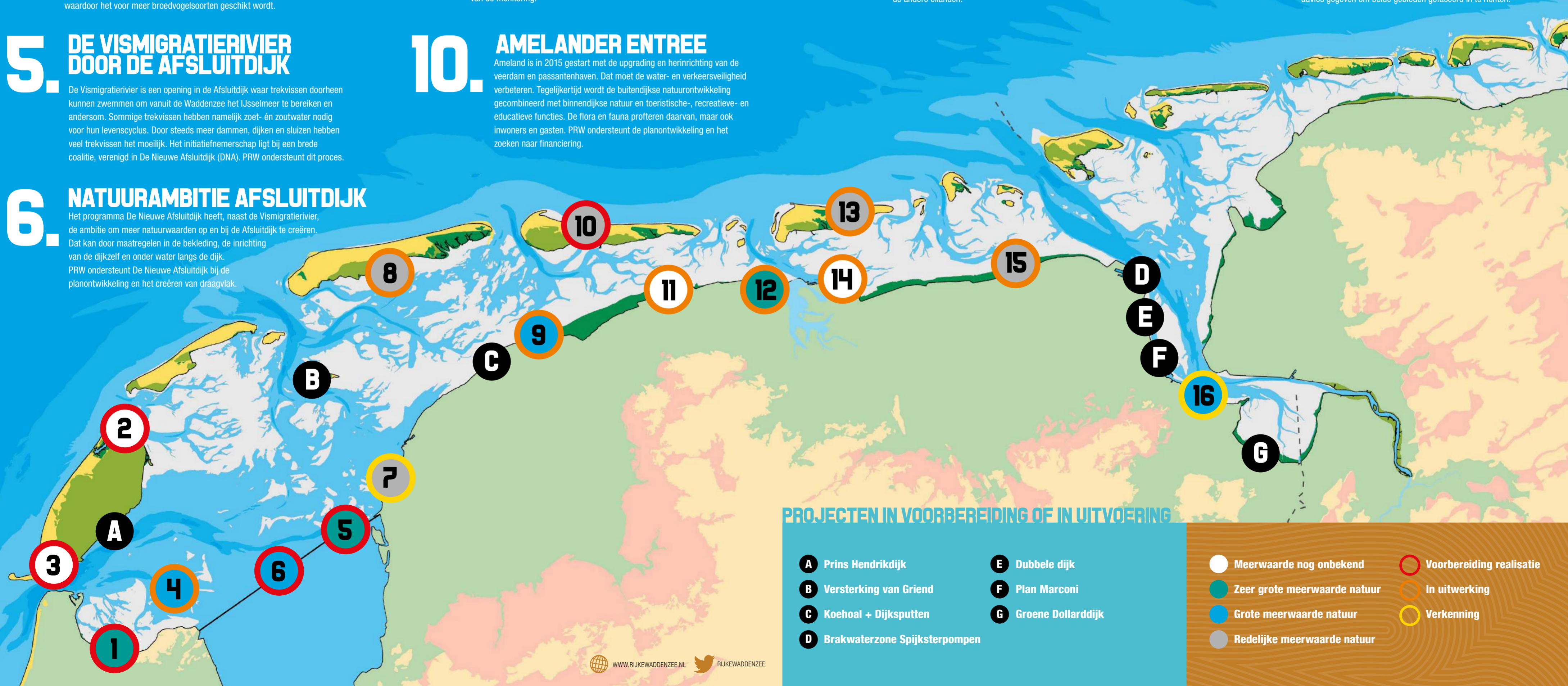
In het kader van de Project Overstijgende Verkenningen voor de dijkversterkingen langs de Waddenkust wordt gezocht naar innovatieve methoden om dijken, die door geulen dreigen te worden ondermijnd, op natuurlijkere manieren te versterken. Ook wordt onderzocht hoe deze maatregelen meer in overleg met belanghebbenden kunnen worden getroffen. PRW werkt in dit project samen met Waterschap Noorderzijlvest en Rijkswaterstaat.

15. SPOELMEER NOORDPOLDERZIJL

Doordat de Wadbodem langs de vastelandskust omhoog komt, slibt de geul naar de haven van Noordpolderzijl dicht. Dit gaat ten koste van de havenfunctie en de vispasseerbaarheid. PRW coördineert een verkenning om de geul met een spoelmeer open te houden. De meerwaarde voor de natuur kan mogelijk worden vergroot door een broedeiland in het spoelmeer aan te leggen. Er ontstaan ook extra recreatiekansen.

16. KUSTZONE DELFZIJL - PUNT VAN REIDE

Het Groninger Landschap en de Provincie Groningen willen een geleidelijke zoet-zoutovergang bij de Grote en de Kleine polder bij Termunterzijl. Dit kan gecombineerd worden met recreatie door verbetering van de toegankelijkheid, aanleg van zwemfaciliteiten en een visserijmuseum. De Grote Polder zou ook kunnen worden ingezet voor het omzetten van slib uit de haven van Delfzijl in klei. PRW heeft het advies gegeven om beide gebieden gefaseerd in te richten.

DE NIEUWE KANSENKAART RANDE VAN DE WADDENZEE

DEZE NIEUWE VERSIE VAN DE KANSENKAART IS EEN UPDATE VAN DE EERSTE VERSIE UIT 2014 EN TOONT VIJFTIEN NATUURHERSTELPROJECTEN LANGS DE RANDE VAN DE WADDENZEE DIE PRW NU KANSENKAART ACHT. KANSENKAART, OMDAT DEZE PROJECTEN HET STREEFBEELD VAN EEN RIJKE WADDENZEE IN 2030 DICHTERBIJ BRENGEN.

De projecten herstellen niet alleen natuur, maar bieden ook kansen op andere terreinen zoals economie en veiligheid. De nieuwe Kansenkaart laat ook zien welke projecten de afgelopen jaren in uitvoering zijn genomen, welke zijn afgevallen en welke nieuw zijn.

Voor de ontwikkelingsstrategie 'Randen van vaste wal en natte wad' is de opgave voor de komende fase aangescherpt en als volgt geformuleerd:

De strategie richt zich op de ontwikkeling van een gebiedlijke overgang van het natte wad naar de vastelandskust en op het combineren van opgaven voor veiligheid, natuur en recreatie.

De activiteiten gericht op het verzachten van de randen worden benaderd vanuit 4 hoofdlijnen:

1. Verkenningen en pilots voor het verzachten van harde dijken
2. Iconen van natuurontwikkeling en beleving
3. Verbeteren van huidige en ontwikkelbare van nieuwe kwelders
4. Nieuwe strategie voor zilte vitaliteit achter de dijken.

Voor de Kansenkaart Randen van de Waddenzee is gezocht naar projecten met zoveel mogelijk synergiekansen voor natuur met veiligheid, economie en/of beleving.

Het begrip 'kansenkaart' duidt aan dat de geïdentificeerde projecten nog verder ontwikkeld en vaak ook nader onderhouden moeten worden. Er is dus nog geen haalbaarheidscheck op de kansrijke geachte projecten uitgevoerd. Ook bevat de Kansenkaart niet alle projecten langs de randen van de

FOTOS: WILCO DE BRUINE, HANS JELLEMA, CHRISTIAAN KOONSTR, HAROLD SLOMP

De Noordzeekustzone behoort niet tot de randen van de Waddenzee, maar wel tot de randen van het Waddengebied. Daarom zijn projecten in deze zone wel opgenomen op de Kansenkaart.

tegenkomen. Ook voor vogels valt deze parallel te trekken.

als de vissen verderop op hun trekroute een onneembare barrière of een ongeschikt leefgebied rieprik die vanuit de Waddenzee helemaal naar de Drentsche Aa zwemt om daar te paalen. Het heeft daarom weinig zin om een vispassage langs de rand van de Waddenzee aan te leggen.

Zoals bij prakwaterzones of hoogwaterluchthpilaatsen voor vogels.

De randzone van de Waddenzee wordt bij de ontwikkeling van het 'Randen-plan' ruim genomen, tot minimaal enige kilometers rondom de kustverdedigingswerken. Dat is nodig omdat de ecologische relaties tussen land en zee zich meestal niet laten tegenhouden door dijken of waterwerken.

Waddenzee: de blik is gericht op grote projecten, die bovendien nog in de voorfase van realisatie zijn. Projecten die zijn of worden gerealiseerd zijn daarom apart gemarkeerd.

HET PROGRAMMA NAAR EEN RIJKE WADDENZEE

STEL JE EENS VOOR; EEN WADDENZEE VOL RIJKDOMMEN MET SCHOON WATER EN UITGESTREKTE SCHELPIEDERBANKEN. VISSEN, VOGELS EN ZOOGDIEREN IN OVERVLOED. ZE VINDEN ER RUST EN VOEDSEL, MET PRONKJUWELLEN ALS ZEEHONDEN, ZEEARENDEN EN HAAIEN. OOK DE MENS VINDT ER Z'N PLEK, WOONT, WERKT EN RECREËERT ER. BEWONERS, TOERISTISCHE ONDERNEMERS, VISSERS, WADVAARDERS, NATUURBEHEERDERS, BEDRIJVEN EN OVERHEDEN WERKEN ER SAMEN OM HET GEBIED TE BESCHERMEN EN DE NATUUR TE VERSTERKEN, NIET ALLEEN VOOR DE WADDENNATUUR MAAR OOK VOOR EEN STERKE WADDENECONOMIE.

Dat is in het kort het streefbeeld van het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW). Zover zijn we nog niet. Maar PRW werkt daar samen met bewoners, gebruikers en overheden aan. Dat doen we sinds 2015 op een ander manier. Na een positieve evaluatie over de periode 2010-2014 begon PRW in 2015 namelijk aan een nieuwe termijn van vier jaar; met nieuwe opdrachtgevers, een nieuw programmaplan en een vernieuwde organisatie.

Het Programma is ook herijkt. Dat was nodig omdat kennis en inzichten veranderen. Meest opvallende verandering is dat PRW is overgestapt naar negen strategieën voor het Waddengebied. Uiteindelijk doel is om zo meer te kunnen sturen om initiatieven te verbinden en projecten in uitvoering te brengen. Echt nieuw is de strategie "Ondernemen met Werelderfgoedklasse". Met die strategie wil PRW de toeristische beleving van de natuurwaarden van 'Werelderfgoed Waddenzee' verbeteren. Ook in deze kansenkaart wordt de verbinding gelegd met recreatie en toerisme.

Een ander nieuw element van PRW is de verbreding van het opdrachtgeverschap. Naast het Ministerie van Economische Zaken en de Coalitie Wadden Natuurlijk (natuurorganisaties) zijn nu ook de drie Waddenprovincies, Rijkswaterstaat en het Ministerie van Infrastructuur & Milieu verbonden aan PRW. Verder zijn de contacten met de gebruikers van het Wad gebleven, terwijl de banden met de Waddenzee(kust)-gemeenten zijn verstevigd. Zo is PRW nog meer uitgegroeid tot een netwerkorganisatie van en voor het Waddengebied.

In de praktijk jaagt het Programma projecten aan om tot uitvoering te komen. Soms gebeurt dat door nieuwe kennis in te brengen, of door partijen te ondersteunen in hun samenwerking. PRW brengt ook kennis bij elkaar door alle belanghebbenden samen te laten nadenken over de beste oplossing. De eindverantwoordelijkheid van initiatieven en plannen blijft wel bij de bestaande organisaties. PRW geeft het zetje om het raderwerk op gang te brengen of sneller te laten draaien. Deze Kansenkaart is daar een mooi voorbeeld van.

MOOIWERK MOOIWAD

PROGRAMMA NAAR EEN RIJKE WADDENZEE

KANSENKAART RANDE VAN DE WADDENZEE 2.0

PROGRAMMA NAAR EEN RIJKE WADDENZEE

HET PROGRAMMA NAAR EEN RIJKE WADDENZEE (PRW) IS PRIMAIR GERICHT OP NATUURONTWIKKELING. EN UITERAARD WERKEN WE AAN DUURZAAM MEDEGEBRUIK VAN DE WADDENZEE (STIMULEREN VAN DUURZAME VISSERIJ EN RECREATIE, VERBETERING VEILIGHEID). PRW WERKT NIET ALLEEN, WE WERKEN SAMEN MET NATUURORGANISATIES, OVERHEDEN, BEWONERS EN GEBRUIKERS VAN HET WAD. SAMEN WILLEN WE HET STREEFBEELD VAN EEN RIJKE WADDENZEE REALISEREN.

Streefbeeld Rijke Waddenzee in 2030

1. Het voedselweb is in evenwicht
2. Een gezond watersysteem
3. De Waddenzee is een veilige plek voor bewoners en gebruikers.
4. De Waddenzee functioneert optimaal als schakel voor vogels en vissen
5. Ondernemen met Werelderfgoed Klasse

PRW wil het streefbeeld van een Rijke Waddenzee realiseren via:

- Tot uitvoering brengen van projecten
- Partijen verbinden
- Innovaties aanjagen
- Richting geven (ambities stellen, programmeren, identificeren van kansen)
- Draagvlak creëren